

TÁC ĐỘNG CỦA ĐÔ THỊ HÓA ĐỐI VỚI KHÔNG GIAN KIẾN TRÚC LÀNG NGHỀ HOA - CÂY CẢNH KIM CHI, XÃ NGHI AN, THÀNH PHỐ VINH

Cao Thị Hảo

Khoa Xây dựng, Trường Đại học Vinh

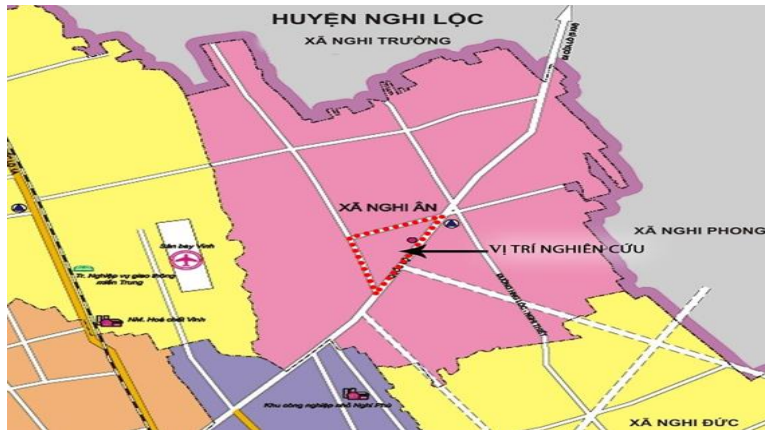
Ngày nhận bài 22/5/2019, ngày nhận đăng 16/8/2019

Tóm tắt: Hiện nay, quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa diễn ra mạnh mẽ đã ảnh hưởng không nhỏ đến kiến trúc các làng nghề ở Việt Nam nói chung và ở Nghệ An nói riêng. Bài viết trình bày một nghiên cứu về sự thay đổi không gian kiến trúc của các làng nghề tại Nghệ An dưới ảnh hưởng của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Sự thay đổi không gian kiến trúc của làng nghề hoa - cây cảnh Kim Chi ở xã Nghi Ân, thành phố Vinh đã được nghiên cứu. Kết quả cho thấy không gian kiến trúc của làng nghề dưới tác động của đô thị hóa biến đổi theo ba xu hướng chính, bao gồm bám theo trục đường giao thông chính, chia nhỏ lô đất và mở rộng phạm vi làng xã. Ngoài ra, bài báo đưa ra một số đề xuất về kiến trúc làng nghề phù hợp với xu thế đô thị hóa.

Từ khóa: Đô thị hoá; xu hướng; làng nghề; chức năng.

1. Giới thiệu chung

Không gian kiến trúc cảnh quan làng nghề trên địa bàn thành phố Vinh đã và đang mang lại mỹ quan, cũng chính là minh chứng cho sự phát triển của thành phố. Làng hoa - cây cảnh Kim Chi của xã Nghi Ân hiện có khoảng 135 hộ làm nghề hoa cây cảnh trên tổng số 150 hộ dân. Theo thống kê, diện tích đất tự nhiên là 59,1 ha, trong đó đất vườn 22 ha, đất sản xuất nông nghiệp 37,1 ha dùng để trồng hoa và cây cảnh.

Hình 1: Bản đồ địa giới hành chính khu vực nghiên cứu

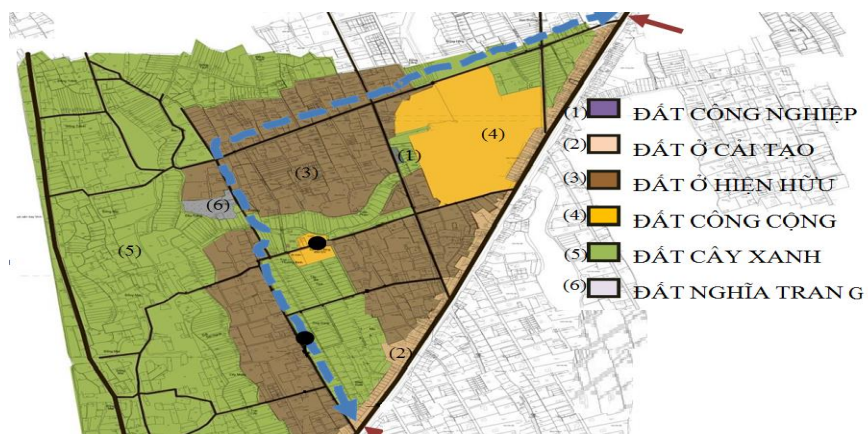
Theo một số dữ liệu thống kê của UBND xã Nghi Ân, năm 2009, thu nhập từ làng nghề cây cảnh đạt hơn 3,6 tỷ đồng, năm 2019 xấp xỉ 9 tỷ đồng. Thu nhập bình quân của lao động làm nghề đạt khoảng 50 triệu đồng/người/năm. Làng hoa - cây cảnh Kim Chi không những đưa kinh tế của xã đi lên mà còn mang lại mỹ quan, không gian xanh tươi cho khu vực.

Ở Việt Nam, sự phát triển mạnh mẽ của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa đã tác động không nhỏ tới các làng nghề. Đã có nhiều nghiên cứu về chuyển đổi cấu trúc làng xã trong quá trình đô thị hóa [1], về mô hình làng đô thị [2], về không gian kiến trúc làng ngoại thành trong quá trình đô thị hóa [3]... Các nghiên cứu này cho thấy không gian kiến trúc của các làng nghề đã thay đổi rất lớn dưới tác động của đô thị hóa và cần phải nghiên cứu thêm. Với các đặc điểm riêng biệt, đặc thù của từng làng nghề ở từng vùng văn hóa khác nhau, việc đánh giá, phân tích, đưa ra các giải pháp phát triển mô hình làng nghề đáp ứng nhu cầu hiện nay là rất cần thiết và mang tính thực tiễn cao.

Với những phân tích ở trên, làng nghề hoa - cây cảnh Kim Chi với quy mô lớn và khai thác loại hình hoa - cây cảnh bonsai khá phổ biến trên địa bàn tỉnh Nghệ An, đã được lựa chọn để nghiên cứu đánh giá sự thay đổi không gian kiến trúc của các làng nghề dưới ảnh hưởng của đô thị hóa. Bản đồ địa giới hành chính khu vực nghiên cứu thể hiện trên Hình 1.

2. Nhận diện sự biến đổi không gian kiến trúc cảnh quan làng nghề

Làng Kim Chi có cấu trúc đường phân nhánh kiểu cành cây: đường làng, ngõ, ngách [2]. Trục đường giao thông chính là quốc lộ 46 nối Vinh với Cửa Lò chính là trục đường phát triển kinh tế du lịch - dịch vụ của thành phố. Đi vào bên trong là các đường bê tông, đường đất có mặt đường rộng 3-5 m. Các không gian được phân cấp thứ bậc và hướng ra tuyến đường chung tạo nên tính cộng đồng. Hiện trạng quy hoạch của làng Kim Chi được thể hiện trên Hình 2.

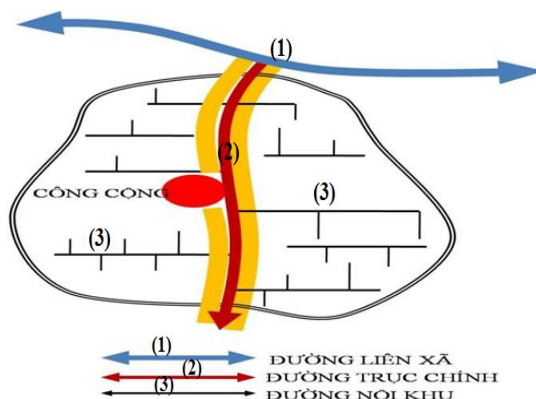
Hình 2: Hiện trạng quy hoạch làng Kim Chi

Việc khảo sát thực tế làng nghề Kim Chi cho thấy dưới ảnh hưởng của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa, không gian kiến trúc của làng nghề có sự khác biệt tương đối rõ. Hiện nay làng có 17,5% nhà kiên cố, cao tầng; 85,3% nhà ngói (Số liệu được cung cấp bởi UBND xã Nghi Ân). Sự thay đổi không gian kiến trúc của làng nghề Kim Chi có thể nhận thấy rõ ở ba xu hướng chủ yếu sau:

2.1. Xu hướng bám theo những trục giao thông chính

Hiện nay, sự phát triển ở làng Kim Chi chia các hộ dân thành hai nhóm. Một nhóm gần như tách khỏi phần khu vực làng Kim Chi trước đây, phát triển dọc theo trục đường giao thông lớn qua làng nghề là quốc lộ 46. Tổng số hộ dân thuộc nhóm này

chiếm khoảng 35% tổng số hộ dân của làng (Số liệu được cung cấp bởi UBND xã Nghi Ân). Nhóm còn lại là các hộ dân thuộc khu vực cũ của làng nghề.

Hình 3: Xu hướng bám theo trục giao thông chính

Xu hướng bám theo trục giao thông chính có thể được mô tả đơn giản như trên Hình 3. Việc phát triển theo xu hướng này rất thuận lợi cho việc trao đổi hàng hóa, giải quyết công ăn việc làm cho người dân khi nông nhàn, từ đó tăng thu nhập cho các hộ gia đình [1]. Cơ sở hạ tầng được khai thác, sử dụng hiệu quả hơn, đồng thời tạo điều kiện thuận lợi cho việc tổ chức cuộc sống mới theo nếp sống đô thị: đảm bảo vệ sinh môi trường, nâng cao đời sống văn hóa tinh thần của người dân lao động ở nông thôn. Ở Kim Chi, các nhà được xây dựng bám vào hai bên trục giao thông chính (Hình 4), thể hiện rất rõ xu hướng phát triển không gian kiến trúc nói trên.

Bên cạnh những thuận lợi, việc phát triển theo xu hướng bám vào trục đường giao thông chính đưa đến những khó khăn nhất định trong công tác quản lý, đặc biệt về mặt văn hóa, do tốc độ đô thị hóa tăng mạnh. Không gian ở truyền thống có xu hướng bị thay thế bởi dạng không gian “phố nhà ống” để phục vụ nhu cầu kinh doanh, dịch vụ.

Hình 4: Nhà được xây dựng bám vào hai bên trục giao thông chính

2.2. Xu hướng chia nhỏ lô đất

Xu hướng chia nhỏ lô đất đang là tất yếu hiện nay và làng nghề Kim Chi cũng không ngoại lệ. Việc sát thực tế cho thấy những căn nhà mái lá hay mái ngói mang nét kiến trúc truyền thống đang được thay bằng những nhà mái bằng, nhà chia lô với nhiều kiểu dáng, hình thức kiến trúc. Vườn cây, ao cá nhiều nơi đã bị san phẳng để đầu giá đất,

chia lô (nếu là đất công) hoặc bị chia nhỏ để bán hoặc chia cho các thành viên trong gia đình. Những con đường làng quanh co bằng gạch xếp nghiêng hay bằng đá được bê tông hóa thẳng hơn... Hình ảnh kiến trúc của làng nghề đang bị mai một, lộn xộn và thiếu bản sắc do xu hướng mang tính trào lưu; do sở thích cá nhân; do định hướng chưa rõ ràng hay chưa phù hợp; do việc quản lý còn lỏng lẻo, chưa có sự liên kết giữa các lĩnh vực có liên quan trong việc quản lý đất đai, xây dựng...

Việc phát triển đất xây dựng bừa bãi, không kiểm soát được dẫn đến việc hình thành mạng lưới đường giao thông tự phát, gồm đường cấp thấp và đường hẹp, không đảm bảo điều kiện giao thông cho người dân (Hình 5).

Hình 5: Người dân tự chia nhỏ lô đất, tạo nên đường giao thông tự phát

2.3. Xu hướng mở rộng phạm vi làng xã

Bản chất của xu hướng mở rộng phạm vi làng xã là sự cải tạo diện tích đất chưa sử dụng, đất mặt nước hoang thành đất ở hoặc đất nông nghiệp. Ở làng nghề Kim Chi, việc mở rộng phạm vi làng nghề chủ yếu để phục vụ sản xuất, trồng hoa, cây cảnh (Hình 6). Xu hướng mở rộng phạm vi làng nghề cho phép tăng diện tích đất ở và đất nông nghiệp, sản xuất, từ đó tăng việc làm, thu nhập của các hộ dân. Tuy nhiên, xu hướng này cũng tiềm ẩn nhiều nguy cơ như phá vỡ cân bằng sinh thái vốn có do diện tích ao hồ ngày càng thu hẹp, tăng chi phí đầu tư cho các công trình công cộng... Vì vậy, cần phải có cơ chế giám sát, quản lý chặt chẽ để tránh các nguy cơ tiềm ẩn nói trên ở các làng nghề, cũng như các làng xã nói chung.

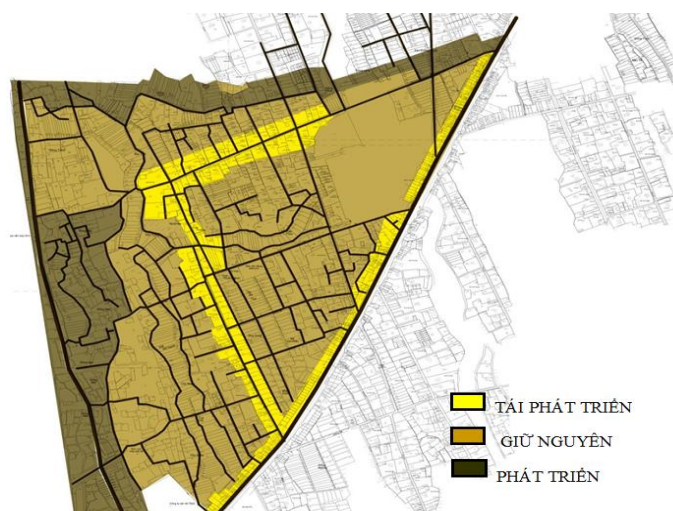
Hình 6: Chuyển đổi đất nông nghiệp thành đất sản xuất riêng

Nhìn chung, hướng phát triển của các làng nghề là theo kiểu tự phát, thiếu sự giám sát chặt chẽ của các cơ quan có thẩm quyền. Sự phát triển này dẫn tới tình trạng làm xáo trộn cảnh quan làng xã, làm mất đi sự cân bằng vốn có trước đây của làng. Do đó, cần có nghiên cứu bài bản để định hướng phát triển theo quy hoạch nhằm tạo cho các làng nghề một chỉnh thể phù hợp với quá trình đô thị hóa hiện nay.

3. Đề xuất các chức năng phù hợp với không gian kiến trúc làng nghề

Trong điều kiện phát triển công nghiệp hóa, hiện đại hóa mạnh mẽ hiện nay, các làng nghề cần được định hướng phát triển không gian kiến trúc phù hợp để phát triển bền vững. Chính quyền địa phương đã có những biện pháp hỗ trợ cho quá trình chuyển đổi cuộc sống của dân cư các làng nghề, tuy nhiên đó chưa phải là giải pháp toàn diện và mang tính bền vững. Do vậy, cần có những đề xuất về chức năng hay giải pháp phù hợp với không gian kiến trúc làng nghề.

3.1. Cấu trúc làng nghề

Hình 7: Bản đồ định hướng phát triển làng Kim Chi

Các khu vực hiện tại đang trồng cây cảnh, cây nông nghiệp và cây hoa với diện tích lớn, có tiềm năng thu hút khách du lịch cần được đưa vào định hướng phát triển. Khu vực hành chính, khu dân cư mang nhiều nét đẹp truyền thống từ văn hóa xã hội đến hình thái không gian kiến trúc cần được giữ lại, sửa chữa và bảo tồn. Khu vực dân cư bám theo đường quốc lộ còn lộn xộn chưa tạo được điểm nhấn cần được chú ý phát triển để thu hút khách du lịch. Nhìn chung, cấu trúc tổng thể của làng phải được tôn trọng và giữ gìn. Sự phát triển các khu dân cư mới cần được xây dựng dựa trên loại hình kiến trúc truyền thống, phù hợp với điều kiện khí hậu và sinh hoạt vốn có của làng Kim Chi. Mật độ xây dựng từ 30-40%, hệ số sử dụng đất 1/2, nhà cao từ 1 đến 2 tầng và tỷ lệ cây xanh, mặt nước >40%. Bản đồ định hướng phát triển làng Kim Chi được thể hiện trên Hình 7.

3.2. Chức năng của không gian kiến trúc công cộng

Đối với công trình dịch vụ công cộng phục vụ cho khách hàng đến giao dịch, mua bán thì khu trưng bày sản phẩm rất quan trọng, là nơi thu hút khách du lịch trong và

ngoài nước. Du khách đến đây không chỉ mua sắm các sản phẩm của làng nghề mà còn đến để tìm hiểu, tham quan một làng nghề truyền thống. Du khách cũng có thể tự mình tạo ra những sản phẩm theo trí tưởng tượng và sở thích của mình, xem các video về quá trình sản xuất sản phẩm làng nghề... Chính vì vậy, việc thiết kế một khu trưng bày sản phẩm truyền thống mang đặc trưng của làng hoa - cây cảnh Kim Chi là rất cần thiết.

3.3. Chức năng của không gian kiến trúc nhà ở

3.3.1. Không gian nhà ở truyền thống

Các không gian nhà ở đơn thuần là không gian ở của các hộ không tham gia sản xuất cây trồng nhưng tham gia các hoạt động sản xuất khác như thương mại, dịch vụ. Cần có các giải pháp tôn tạo, chỉnh trang các không gian xanh khác, tạo hình ảnh đẹp và môi trường trong lành cho làng nghề như khai thác bố cục mở phân tán hoặc kết hợp liên hoàn, hài hòa với sân vườn, lối vào, triệt để khai thác khả năng thông gió tự nhiên, tạo bề mặt tiếp xúc với thiên nhiên tối đa. Nhà kho, xưởng sản xuất dịch vụ có thể kết hợp hoặc tách khỏi khối ở tùy theo loại hình sản xuất, kinh doanh dịch vụ. Ngoài ra, có thể phát triển một số không gian mới dựa trên những nhu cầu sử dụng thực tế nhưng không làm phá vỡ cảnh quan, cấu trúc làng nghề, tạo sự hài hòa giữa hình thức và nội dung của ngôi nhà. Cần kế thừa phát triển văn hóa sinh hoạt, văn hóa sản xuất và phong tục tập quán hài hòa với lối sống đô thị hiện đại.

3.3.2. Không gian nhà ở kết hợp với nuôi trồng

Cơ cấu chủ yếu vẫn bao gồm đầy đủ các thành phần của ngôi nhà truyền thống: nhà chính, nhà phụ, sân vườn, giếng nước. Điểm khác biệt lớn nhất là không gian vườn rộng, kết hợp trưng bày cây cảnh, hoa. Cần coi làng nghề hoa - cây cảnh Kim Chi như một nhân tố quan trọng trong quá trình phát triển du lịch và sản xuất của xã Nghi Ân.

Những giá trị vật thể và phi vật thể của làng nghề hoa - cây cảnh Kim Chi là cơ sở vững chắc để bảo tồn và phát triển, giúp các làng nghề trở thành một địa danh mới có ý nghĩa văn hóa - xã hội - chính trị, kinh tế cao.

4. Kết luận

Ở Việt Nam, sự phát triển mạnh mẽ của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa đã tác động không nhỏ tới các làng nghề. Đã có nhiều nghiên cứu về chuyển đổi cấu trúc làng xã trong quá trình đô thị hóa, về mô hình làng đô thị, về không gian kiến trúc làng ngoại thành trong quá trình đô thị hóa... Các nghiên cứu này cho thấy không gian kiến trúc của các làng nghề đã thay đổi rất lớn dưới tác động của đô thị hóa và cần phải nghiên cứu thêm. Làng nghề Kim Chi với các đặc điểm riêng biệt, đặc thù đã được nghiên cứu, đánh giá, phân tích, đưa ra các giải pháp phát triển mô hình làng nghề đáp ứng nhu cầu hiện nay. Kết quả cho thấy ba xu hướng phát triển không gian kiến trúc chính, bao gồm bám theo những trục giao thông chính, chia nhỏ lô đất, mở rộng phạm vi làng xã. Mỗi xu hướng đều có những nhược điểm nhất định, ảnh hưởng không nhỏ tới không gian kiến trúc của làng nghề. Một số đề xuất về chức năng, giải pháp phù hợp với không gian kiến trúc làng nghề được đưa ra trên cơ sở các nghiên cứu ở trên, gồm cấu trúc làng nghề, chức năng của không gian kiến trúc công cộng và nhà ở.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Phạm Hùng Cường, *Chuyển đổi cấu trúc làng xã vùng ven đô thị lớn đồng bằng sông Hồng thành đơn vị ở trong quá trình đô thị hóa*, Trường Đại học Xây dựng, Luận án tiến sỹ, 2001.
- [2] Diệp Đình Hoa, *Tìm hiểu làng Việt*, NXB Khoa học Xã hội, 1995.
- [3] Nguyễn Thị Tố Quyên, “Thách thức mới đối với nông nghiệp, nông thôn, nông dân Việt Nam và một số gợi ý chính sách giai đoạn 2011-2020”, *Tạp chí Nghiên cứu Kinh tế*, Số 11, 2011.
- [4] Phạm Hùng Cường, “Quy hoạch làng xã nông thôn đồng bằng sông Hồng tầm nhìn 2030 theo hướng phát triển xanh, bền vững”, *Tạp chí Kiến trúc*, Số 01, 2015.
- [5] Hoàng Đình Tuấn, *Tổ chức không gian kiến trúc làng ngoại thành trong quá trình đô thị hóa tại Hà Nội đến năm 2020 với việc gìn giữ và phát triển những giá trị văn hóa truyền thống*, Trường Đại học Kiến trúc Hà Nội, Luận án tiến sỹ, 1999.

SUMMARY

THE IMPACT OF URBANIZATION ON THE ARCHITECTURE SPACE OF KIM CHI FLOWERS-ORNEMENTALS CRAFT VILLAGE IN NGHI AN COMMUNE, VINH CITY

In Vietnam, the process of industrialization and modernization has strongly impacted many aspects of the architecture of Vietnamese craft villages in general and the craft villages in Nghe An Province in particular. The paper presents research on the changes in the architectural space of craft villages in Nghe An under the impact of industrialization and modernization. The architectural changes of Kim Chi Flowers-Ornaments Craft Village are the case of study. The study results reveal that the architectural space of craft villages under the impact of industrialization and modernization has changed in three trends including the disposition of villages along the main road, division of land lots and expansion of villages. In addition, the article makes some suggestions on the architecture of craft villages conformable to urbanization trends.

Keyword: Urbanization; growth trend; craft villages; functional.